

Geografia, postmodernisme, geografia postmoderna: aportacions al debat

Abel Albet i Mas

Résumé / Abstract / Resumen / Resum

Le postmodernisme n'a soulevé qu'un écho, limité parmi les géographes de notre pays. Pour cette raison, l'équipe de rédaction de *Documents d'Anàlisi Geogràfica* a mis au point un dossier qui veut être une introduction pour le lecteur non informé ainsi qu'une contribution au débat international sur le postmodernisme, qui a impliqué de nombreux géographes dans le monde.

* * *

Postmodernism has had a rather limited impact upon geography in this country. For this reason, the editors of *Documents d'Anàlisi Geogràfica* have prepared a dossier that is intended to be an introduction for uninformed readers as well as a contribution to an international debate in which many geographers have participated.

* * *

El postmodernismo ha tenido escaso eco en la geografía de nuestro país. Por este motivo, el equipo de redacción de *Documents d'Anàlisi Geogràfica* ha preparado un breve dossier que, además de una introducción útil para el lector lego en la materia, pretende ser una aportación más a un debate internacional que ha involucrado a numerosos investigadores.

* * *

Per diverses raons, a la geografia del nostre país el postmodernisme ha tingut un ressò limitat. Per aquest motiu, l'equip de redacció de *Documents d'Anàlisi Geogràfica* ha preparat aquest breu dossier que, a més d'una introducció per al lector llec en la matèria pretén ser també una aportació més al

debat sobre el postmodernisme que ha involucrat un bon nombre d'investigadors en la geografia internacional.

Cal reconèixer que, ja sigui a causa de la complexitat del debat, de la velocitat en què s'han publicat tant els textos considerats «bàsics» com les rèpliques i les contrarèpliques, o potser d'un cert «cansament» en la lectura, assumpció i assimilació d'innovacions epistemològiques i metodològiques procedents de l'exterior, el cert és que en la geografia del nostre país el postmodernisme ha tingut un ressò limitat; molt sovint hom parla de postmodernisme, però rarament s'entra en debat i se'n fa reflexió.

I és que, efectivament, el debat postmodern és força complex, ja que coincideix amb un moment de reestructuracions múltiples i profundes: la incorporació de les idees pròpies de la postmodernitat reflecteix la crisi del projecte il·lustrat de modernitat en la filosofia, la cultura i la ideologia (l'interès per nous llenguatges i formes de representació, la fi de les veritats absolutes, dels totalitarismes i de les ideologies, la transició des d'unes formes «crítiques» vers un pensament «tou», deconstrucció de les velles teories i mètodes per edificar-ne uns d'eclèctiques i efímeres, etc.), mentre que l'organització econòmica també es veu completament trasbalsada (el capitalisme tardà postfordista i la reestructuració del desenvolupament desigual).

En geografia, aquesta crisi del pensament coincideix, i no per casualitat, amb diversos debats coetanis:

- Una renovada preocupació per les problemàtiques que caracteritzen el llenguatge i les formes d'expressió i representació del món i de l'experiència temporal i espacial viscuda. Gunnar Olsson afirma que cal deconstruir les teories i els mètodes «convencionals» i que, per entendre la realitat canviant d'aquest *fin de siècle*, resulta imprescindible fer-ne una representació i una interpretació contextualitzades (Olsson, 1982).
- Segons Edward Soja, des de fa prop d'un segle i motivat per un complex joc de poders de les ciències i les ideologies, el temps i la dimensió temporal (i, doncs, la història), han estat preponderants per damunt de l'espai i la dimensió espacial (i, doncs, de la geografia) a l'hora d'interpretar els contextos que defineixen cada realitat i a l'hora d'oferir explicacions en torn de l'estructura i l'evolució de les relacions socials. Soja recorda que la geografia no pot ser la gran ignorada de les ciències socials i que l'existència d'una dialèctica sòcio-espacial ha de contribuir a reinserir l'espai com a element central de la teoria social crítica i, alhora, ajudar a

remarcant la transcendència de les interpretacions socials en el marc de les anàlisis geogràfiques (Soja, 1989).

- La geografia del gènere ha transmès al conjunt de la geografia humana contemporània bona part dels reptes i interessos que la teoria feminista havia disposat interdisciplinàriament en el conjunt de les ciències socials: geografia social i geografia econòmica han de ser considerades conjuntament en una voluntat de relacionar les esferes del treball i de la llar, de la producció i la reproducció, copsant el gènere com un factor constituït simultàniament al concepte de classe social i no com un simple element de descripció empírica sobre la dimensió espacial de l'opressió que pateix la dona (Garcia Ramon, 1989; McDowell, 1989).
- La revalorització de l'esfera local (palesada bàsicament en la nova geografia regional i els estudis de localitats, i a diferència de la geografia regional tradicional) es fonamenta en un interès per elaborar estudis teòricament informats que considerin conjuntament els principis teòrics i metodològics de diversos enfocaments conceptuals (radicals humanístics, teòrics, etc.) i de diverses disciplines socials (economia, sociologia, antropologia, etc.); a més, es tracta d'estudis que valoren positivament tant la diversitat i pluralitat com la unitat i singularitat de cada regió o lloc, així com la relació dialèctica i interdependent entre les escales local i global (Massey, 1990).

Certament, és a través del caràcter interdisciplinari de fórmules com les de la geografia del gènere o dels estudis de localitats que el debat postmodern s'insereix en la geografia humana en tant que combinació creativa i original de teories estructuralistes, humanístiques (i feministes) en anàlisis contextuals teòricament informades, provocant la deconstrucció i revisió de conceptes, categories i dicotomies tradicionalment acceptades, i propiciant el reconeixement del valor local i contextual de les tensions i interaccions mútues entre el que és social i el que és econòmic, entre el concret i el general, entre agència i estructura, entre la singularitat de cada context espàcio-temporal present i el devenir històric de la construcció social i econòmica, etc.

A més, de ben segur que és en aquest context de postmodernitat on es donen les condicions més òptimes per dur a terme aquella recentralització de l'espai en el pensament social, assenyalada per Soja, i fer-ho, segons la proposta d'Olsson, tot emprant formes contextualitzades de llenguatge i expressió un cop deconstruïdes les interpretacions convencionals. Tot plegat, a la recerca de fórmules alternatives més flexibles que facilitin comprendre les noves relacions generades entre temps, espai i societat.

Tanmateix, en el moment actual del debat determinats crítics i detractors plantegen que tot i el marcat caràcter postmodern de molts dels elements desenvolupats en geografia humana sota l'etiqueta de la postmodernitat (els forts vincles amb la teoria social, l'aplicació múltiple i diversa de teories, conceptes i mètodes, l'èmfasi constant

en la diversitat i l'alteritat, la deconstrucció del llenguatge i dels principis secularment establerts, etc.), tot plegat no ha servit per generar una veritable geografia postmoderna, sinó, «simplement», per configurar la geografia de la postmodernitat.

En aquest sentit, sovint s'afirma que en geografia humana moltes de les aportacions considerades postmodernes no són sinó innovacions necessàries o pròpies d'una evolució lògica de cadascuna de les branques afectades. Així, l'èmfasi en la dimensió local seria un reconeixement de la insuficiència dels marcs teòrics tradicionals per explicar les canviants lògiques del desenvolupament desigual i de les variacions i especificitats locals enmig d'una globalització i interdependència creixents. Igualment, la reinserció de l'espai en la teoria social crítica amagaria, de fet, una actualització i adequació (esperada i necessària) dels postulats de l'economia política neomarxista seguint principis postmoderns i a la vista de la reestructuració social i econòmica provocada per la nova divisió (espacial) del treball pròpia del postfordisme.

Per un altre cantó, és palès el refús amb què, des d'òptiques feministes, es contemplen els principis postmodernistes, ja que molts dels escrits de reflexió postmoderna segueixen sense tenir en compte no només el llegat empíric i conceptual del feminisme, sinó el mateix valor de la diversitat i de les relacions de gènere en la creació i transformació de les societats i els espais; des de la geografia del gènere l'acusació que més sovinteja és que el postmodernisme, a la pràctica, esdevé una altra gran teoria amb valors masclistes i racistes.

Els articles que es presenten a continuació s'insereixen, doncs, en aquest moment crític del debat entorn del postmodernisme i la geografia: el treball d'Alexandre Coscuella «Darrera els postmodernistes, o les geografies culturals del capitalisme tardà» presenta algunes de les implicacions epistemològiques d'aquest debat tot analitzant i valorant quines interpretacions s'han atorgat al postmodernisme en geografia, a falta d'una geografia pròpiament postmoderna. A més d'emfasitzar una via d'estudi alternativa i poc considerada, el text de Mireia Folch-Serra «La polèmica feminista i postmodernista al voltant de David Harvey: un assaig crític» és un recull dels greuges que, des de determinats àmbits de la teoria feminista i la geografia del gènere (no necessàriament generalitzables), s'eleven vers la literatura postmoderna en geografia: tot i que David Harvey rebutja el qualificatiu de «postmodern», és el blanc de la major part de les crítiques.

Aquest breu dossier, a més d'una introducció per al lector llec en la matèria, pretén ser una aportació més a inserir en un debat que ha involucrat investigadors i pensadors d'arreu del món i que ja ha generat milers de pàgines escrites. Hi manca, ben cert, una visió contrastada que doni resposta a determinades opinions i al·lusions que hi tenen lloc, però cal esmentar que les persones implicades han declinat l'oferta que se'ls ha fet en aquest sentit.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- GARCIA RAMON, M. D. (1989), «Para no excluir del estudio a la mitad del género humano: un desafío pendiente en geografía humana», *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 9, p. 27-48.
- MASSEY, D. B. (1990), «L' "estudi de localitats" en geografia regional», *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*, 21, p. 73-87.
- McDOWELL, L. (1989), «Women, gender and the organisation of space», dins GREGORY, D. & WALFORD, R. (eds.), *Horizons in human geography*, London, Macmillan, p. 136-151.
- OLSSON, G. (1982), dins GOULD, P.; OLSSON, G. (eds.), *A search for common ground*, London, Pion, p. 223-231.
- SOJA, E. (1989), *Postmodern geographies. The reassertion of space in critical social theory*, London, Verso.